

A gyengék bosszúja?

A nők és gyermekek által elkövetett merényletek mozgatórugói

Az öngyilkos merényletek igen egyszerűek, olcsók és hatékonyak, a megtámadott társadalomra gyakorolt hatásuk pedig óriási. Noha történelmi múltra tekint vissza, alig negyedszázada tűnt fel újra e jelenség, és azóta az „emberi bombák” bevetése járványszerűen terjed. Maga a módszer korántsem újszerű, és eredeti ideológiája történelmi beágyazottsággal rendelkezik, melynek előzményei a síita nizarita iszmáiliták (alaviták) radikálisai, az aszasszinok szektájáig nyúlnak vissza. A szektát a XI. század végén alapította a síita iszlám nizarita iszmáilita ágához tartozó Hasszán Ibn Asz-Szabáh nevű költő és tudós. Szabáh a síita Fátimída Kalifátusra leselkedő legnagyobb veszélyt egyrészt az Abbászida Kalifátus nizarita ellenes tagjaiban, másrészt a terjeszkedő szeldzsuk törökökben látta. Szabáh úgy próbálta megvédeni a Fátimidakat, hogy kis létszámú, alaposan kiképzett követőivel szabályosan terrorizálta a kalifátus ellenfeleit. Az ellenfélnek tekintett, magas beosztású személyeket a szekta kezdetben csak figyelmeztette, üzenetet, vagy tört elhelyezve ott, ahol ellenségük nem várta volna. Ha ez nem vezetett eredményre, akkor a célszemélyt nagy nyilvánosság előtt gyilkolták meg. Mivel a merényletek végrehajtói, a fedáinok (olyan személyek, akik az életüket áldozzák valamiért) küldetésükből általában nem tértek vissza élve, ezért számos kutató az aszasszinok politikai gyilkosságait az öngyilkos merényletek archetípusaként tartja nyilván. Jókai Mór *Minden poklokon keresztül* c. regénye aszasszin történetet dolgoz fel a keresztes háborúk korából, a szakirodalomban megismertetésüket pedig elsősorban Farhad Daftari neve fémjelzi. (Katona – Répási 2010, 1)

Maga a „fedáin” szó annak ellenére, hogy az önfeláldozáshoz köthető, nem minden esetben jelentett egyet az öngyilkos merényletet végrehajtó személlyel. Fedáinnak nevezik az 1940-es években az angol megszállás ellen harcoló egyiptomi és a Reza Pahlavi iráni sah rendszere ellen harcoló fegyveresek egyes csoportjait is. Az ötvenes évek közepén Nasszer egyiptomi elnök is képeztetett ki (főként palesztin) fedáinokat, hogy a palesztin ellenállási mozgalom kezdeti szakaszában háttérként funkcionáló Jordániából beszivárogva izraeli területen terrorakciókkal

kényszerítsék ki az izraeli vezetés válaszcspását, ami egyet jelentett a tűzszünet megsértésével. (Kecskés 2009, 23) Mindezen fedáin szervezetek női osztagokkal is rendelkeztek. Ezek a nők – akárcsak a *Minden poklokon keresztül* Mária – öntudatos és ügyüket értő, azért tudatosan bármi áldozatot hozni képes aktivisták voltak. De ezek az ügyükért meghalni kész emberek mégsem tekinthetők a mai értelemben vett öngyilkos merénylőknek, mert bár támadásaikat magukat nem kímélően, önfeláldozó módon hajtották végre, a feladat elvégzése nem mindig jelentette az elkövető halálát. A fegyveres szervezetek ugyanis az ilyen akciók során visszavonulási tervet is készítettek, vagyis számoltak azzal, hogy a fedáin túléli a támadást, visszatér a menedékhelyre és a későbbiekben újból bevethető lesz.

Ugyanakkor az „ügyükért” meghalni kész fedáinok az öngyilkos merényletek végrehajtására is alkalmassá váltak. 1995-ben Szaddám Huszein létrehozott egy „Szaddám mártírjai” elnevezésű félkatonai fedáin szervezetet, melynek tagjait a gerillataktika elsajátítása mellett az öngyilkos merényletek végrehajtására is kiképezték. A szervezetnek kialakult egy női tagozata is, lehetőséget kapva arra, hogy a férfiak mellett ők is kifejezzék elkötelezettségüket a rendszer iránt. Ezek politikailag öntudatos, szekuláris nacionalista, képzett nők voltak. A szervezetet az iraki diktátor két fia – előbb Udaj, később Kuszaj – irányította, békeidőben a csoport tagjai végezték el a kínzásokat, politikai gyilkosságokat sem nélkülöző brutális rendőrségi akciókat. A 2003-as öbölháborúban egyik fontos feladatuk volt annak megakadályozása, hogy a reguláris hadsereg tagjai feladják a harcot a koalíciós erők ellen. (Kecskés 2009, 24)

A fedáin akciókhoz kapcsolódóan fontos megemlíteni a nyolcvanas években a pakisztáni titkosszolgálat által, Kasmír destabilizálásának céljából létrehozott terrorcsoportokat is. Az Al-Kaidával kapcsolatban álló Laskar-i-Tajjiba, Dzsaís-i-Mohamed és Dzsama'át-Ui-Mudzshidín szervezetek az indiai katonák elfoglalta Kasmír területén az öngyilkos robbantások mellett számos olyan, általuk fedáin akciónak nevezett támadásokat is végrehajtottak, melyek lényege az automata fegyverekkel és kézigránátokkal elkövetett válogatás nélküli öldöklés volt. A támadások végrehajtóinak célja ugyanaz volt, mint az öngyilkos robbantások kivitelezőinek – vagyis haláluk előtt minél több emberrel végezzenek –, azonban szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy az ilyen típusú, fegyveres támadással kombinált öngyilkos merényleteket (mint amilyen a 2008-as mumbai terrortámadás volt) csak maguk a végrehajtott szervezetek nevezik fedáin akciónak, kísérletet téve arra, hogy legitimálják tetteiket a muzulmán világban. (Katona – Répási 2010, 8)

Láthatjuk, hogy az önfeláldozás színönimájaként funkcionáló „fedáin” kifejezést a XX. század során sokféle értelemben használták, függetlenül attól, hogy a fegyveres akciót, vagy az illető személyt összefüggésbe lehetett-e hozni az öngyilkos merénylet jelenségével, vagy sem. Ellenállási mozgalmak, terrorista szervezetek, illetve diktátor által

létrehozott, az elnyomó rendszert kiszolgáló irreguláris alakulat tagjait is fedáírnoknak nevezték, hogy a fegyveres támadások végrehajtóit fennköltebb elnevezéssel illessék, ezáltal az elérendő cél is magasztosabb értelmet nyerjen.

Több forrás az öngyilkos akciók kapcsán megemlíti az uralkodócsalád és a cári hatalom vezető tisztségviselőit célpontnak tekintő Narodnaja Volja (Népakarat) nevű szervezet II. Sándor cár elleni 1881-es sikeres merényletét is. A bombatámadásban elkövető is meghalt, ugyanakkor a XIX. század végén működő anarchista mozgalom terrorista eszköztárára az öngyilkos merénylet nem volt jellemző. (Kecskés 2009, 23)

A mártírakciók XX. századi újjáélesztésének impulzusát az iraki-iráni háború kirobbanását követően Khomeininek a kerbelai eseményekkel kapcsolatos újraértelmezése adta meg.

Mivel a síita iszlámban Husszeín halála és az állandó üldöztetések kapcsán az elnyomás elleni küzdelem és mártírtudat mindig is jelen volt, ezért a Hezbollahnak nem volt nehéz elfogadtatnia az izraeli megszállás és agresszió miatt sínylődő szimpatizánsaival az öngyilkos merényleteket. A modern korban tehát a Hezbollah volt az első olyan szervezet, amely az öngyilkos merényleteket a fegyveres ellenállás formáinak nyilvánította és előszeretettel alkalmazta. 1982. november 11-én Thüroszban került sor az első ilyen jellegű támadásra az izraeli hadsereg főhadiszállása ellen, amit még több, mint két tucat hasonló merénylet követett.

A Khomeini által újraértelmezett mártíromság doktrínája, az öngyilkos merényleteknek az igaz ügyért való önfeláldozásként történő értelmezése meghallgatásra talált a szunnita szélsőségesek körében is. Az összekötő kapocs a síita és szunnita interpretáció között az elnyomás, a zsarnokság, a megszállás elleni küzdelem volt, ám e megközelítés instrumentális. A palesztin iszlamista szélsőségesek (Iszlám Dzsíháid, Hamasz) tagjai számos alkalommal „vendégeskedtek” a Hezbollah kiképzőtáboraiiban, melynek eredményeképp 1994-től állandósultak az Izrael területén palesztin iszlamistaik által elkövetett öngyilkos merényletek. Fontos hangsúlyozni, hogy az öngyilkos merényleteket alkalmazó nem síita szervezetek kizárólag eszközként tekintettek az ilyen típusú támadásokra. Eszközként használták az elérendő cél (a megszállás, az elnyomás, a vélt vagy valós igazságtalanság elleni küzdelem) megvalósítása érdekében, de a husszeini vértanúság eszmeiségét nem vették át a síitáktól. A palesztinai öngyilkos merénylők céljaikat tekintve nemzeti terroristaik, ügyük azonban a globális terrorizmus zászlajára került, és ma már egyre nagyobb számban harcolnak soraikban idegenek.

Az öngyilkos merényletek taktikája hamarosan elterjedt az ugyancsak alavita kurdok¹ révén a Kurd Munkáspárt radikális aktivistái körében, majd a Srí Lanka-i Tamil Tigrisek (LTTE) is átvették. A kurdok és a Tamil Tigrisek soraiban nem harcolnak idegenek, egyértelműen nemzeti terroristaik. A Tigrisek 1983-ban kezdték meg harcukat az önálló tamil állam megteremtéséért, hogy lerázzák magukról a szingaléz többség „igáját”.

Az 1980-as években a Palesztin Felszabadítási Szervezet (PFSZ) libanoni táborában több ízben is kiképeztek fegyveres harcra LTTE-tagokat, ezért valószínűsíthető, hogy a Tigrisek libanoni tartózkodásuk során megismerkedtek a Hezbollah harcmodorával, amit később a LTTE igen sikeresen alkalmazott. A beludz Dzsundullah szervezet ma már nem kötődik az Al-Kaidához, nemzeti terroristái 2007-től élnek az öngyilkos merényletek fegyverével. Palesztinok, kurdok, tamilok, beludzok. Állam nélküli nemzetek nacionalistáinak fegyveréből integrálódtak az öngyilkos merényletek a nemzetek feletti globális dzsihád arzenáljába. A harc az elnyomás és az idegen megszállás ellen – mint alapmotívum – nemcsak az elkövetők világméretűben, de személyiségjegyeikben is. (Katona – Répási 2009, 32) A többnyire szubmisszív, passzív személyiség ezt úgy dolgozza fel, hogy az idegen megszállás ellen felvállalja saját közösségének elnyomását, amely elnyomás kitaszításban és befogadásban – sokszor dialektikusan vagy dualisztikusan – nyilvánul meg.

A női merénylők ezen nemzedéke azonban nem szubmisszív, nem passzív, nem manipulálható és nem társadalomból kitaszított. Tipikusan középosztálybeli családokból származnak, többnyire egyetemet végzetek és domináns, sokszor maskulin személyiségjegyekkel rendelkeznek, az ügy elszánt katonái. Olyanok, amilyenek Jókai *Szabadság a hó alatt* című regényében írja le a Narodnaja Volja női merénylőit.

Az iszlám, mint minden világvallás, az öngyilkosságot isten elleni bűnnek tekinti. A felélesztett síita mártírkultuszon kívül a szunnita iszlám hanbalita iskolájához kötődő szalafista szélsőségesek pragmatikus instrumentalizmusával fér csak össze. Utóbbi, paradox módon, hatékony fegyvernek bizonyult síita közösségek ellen, etnikai és vallási ellentétek szításával, felekezeti zavargások indukálásával.²

Az öngyilkos merényletek kivitelezőit és végrehajtóit kivétel nélkül motiválja valami, amitől jogosnak érzik tettüket. Az előbbieken szó volt az ideológiai mozgatórugókról, ennek kapcsán pedig a vallásról és a szeparatizmusról is. Motivációik mellett igen fontos az öngyilkos merénylők személyiségjegyeinek és társadalmi háttérének feltárása. Igen lényegesnek tartjuk rávilágítani arra, hogy az ideológián és a politikai célokon túl milyen szociológiai és személyiségbeli összetevők játszanak szerepet az öngyilkos támadások végrehajtásánál.

1. A nők által elkövetett öngyilkos merényletek háttere

A nőket gyakran sztereotipizálják gyengébb nemnek. Ez fizikai adottságaira igaz lehet, ám eltökéltségük gyakran mélyebb. Az öngyilkos merénylőnők történelmi előzményeinél és szekuláris nacionalista nemzedékénél a motiváció lényegében megegyezik a férfiakéval, de a személyiség még eltökéltebb, az ideológiai indítékok még erősebbek. Sok nő kitartásban, szellemi mozgatórugóit tekintve, lelkiekben sokkal

szilárdabb és eltökéltebb, mint férfitársai. Ám az öngyilkos merénylők személyiségét és tetteinek mozgatórugóit vizsgálva le kell szögezni, hogy a női öngyilkos merénylők cselekedetei mögött férfi társaiktól némiképp eltérő okok is meghúzódnak. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy általában véve a női öngyilkos merénylő kevésbé lenne vallásos, esetleg nacionalista érzelmű, vagy éppen kevésbé lenne befolyásolható. A különbség a férfi és női merénylő között elsősorban az, hogy motíváltságukat tekintve a nőknél a szekuláris nacionalista, vagy a vallásos ideológia mellett olyan mozgatórugók is szerepet játszanak, amik a férfiaknál nem érhetők tetten.

A terrorizmus eszköztára az 1975 és 1990 között zajló libanoni polgárháború során megjelenő öngyilkos robbantással új elemmel bővült. A polgárháború alatt végrehajtott merényletek szinte száz százalékát férfiak követték el. Az öngyilkos akciók egy kis része azonban női merénylők nevéhez fűződik. A Szíriai Szociál-Nacionalista Párt (SSNP) elnevezésű szervezethez tartozó és az izraeli megszállás ellen küzdő 16 éves Khjadali Szana 1985. április 9-én felrobbantotta magát, megölve két izraeli katonát. (Beyler 2003) Tette új fejezetet nyitott nemcsak a terrorizmus, hanem az öngyilkos merényletek történetében is, ugyanis ő volt az első női terrorista, aki öngyilkos merényletet hajtott végre.

A libanoni polgárháború során még több alkalommal történtek nők által elkövetett öngyilkos robbantások, de az 1990 utáni öngyilkos akciókat kizárólag férfiak hajtották végre. Ugyanakkor az öngyilkos terrorizmus elterjedésének köszönhetően az 1990-es évek merényleteinél már számos esetben nők voltak az elkövetők, akik a Tamil Tigrisek, illetve a Kurd Munkáspárt kötelékében hajtották végre akciójukat. Ebben az évtizedben a női öngyilkos merénylők alkalmazása kizárólag erre a két terrorszervezetre volt jellemző. A 2000-es évek elejét követően azonban nemcsak maguknak az öngyilkos merényleteknek a száma ugrott meg, hanem a női elkövetőké is.

Az alábbiakban azokra a tulajdonságokra próbálunk rámutatni, amelyek kizárólag a női öngyilkos merénylőket jellemzik, alapul véve a palesztin, a csecsen, a tamil és a kurd elkövetőket, valamint az iraki területen végrehajtott öngyilkos akciók női merénylőit, kitekintést nyújtva Afganisztánra és Pakisztánra is. Ezekben már a magas szintű ideológiai motíváltság mellett megjelenik az elvesztett társért, családtagért való bosszú, a kilátástalanság vagy társadalomból való kitaszítoottság motívuma is. A női merénylő mindig tudatos és aktív. A vallási szélsőségesek térnyerésével egyre inkább felhasznált analfabéta, passzív, fogyatékos, sokszor debil elkövetői profil a közelmúltig csak a férfi és gyermek merénylőkre volt jellemző. Az utóbbi női típus Pakisztánban jelent meg az elmúlt években. Mindezek alapján megállapítható, miszerint a nők esetében kétséges az a sztereotípiá, miszerint a gyengék bosszújáról lenne szó.

1.1. Palesztin megszállt területek

Bár a palesztin iszlamista szervezetek a kilencvenes évek közepétől kezdve számos öngyilkos merényletet hajtottak végre, elkövetőik kivétel nélkül férfiak voltak. Az első palesztin származású női öngyilkos merénylet, Vafa Idrisz az Al-Aqsza Mártírjainak Brigádja tagjaként 2002-ben robbantotta fel hátizsákjába rejtett bombáját Jeruzsálemben. Tetteének egyedisége mérföldkő volt nemcsak az öngyilkos merényletek, hanem a palesztin ellenállás történetében is. Az arab nyelvű sajtó nagy része, valamint a terroristák példaképet csináltak belőle azzal, hogy tettét dicsőítették, és bár burkoltan, de példáját követendőnek tartották. Ez utóbbit alátámasztják a temetésén elhangzott, a feminista vonást sem nélkülöző, dicshimnuszoként is felfogható beszédek is. A szónokok egyike szerint Vafa Idrisz tette azért bírt nagy jelentőséggel, mert „bebizonyította mindenkinek, hogy a férfiak és a nők egymással vállvetve harcolnak az agresszió ellen a szabadságért”. A Fatah Forradalmi Tanácsának egy női tagja beszédében még tovább is ment, kijelentve, hogy „Vafa mártírsága helyreállította a palesztin nő nemzetben betöltött szerepének a becsületét”. (Tzoreff 2006, 22)

A 28 éves nő tette az őt övező tiszteletnek és megbecsülésnek köszönhetően számos követőre talált, akiknek nagy része a középosztályból származó, közép- vagy felsőfokú végzettséggel rendelkező huszonéves hajadon volt, akárcsak a Fatah 1960-as-, 70-es- és 80-as évekbeli női merényletői, Leila Khaled és társai. (Béres 2007, 21) Kezdetben csak a szekuláris nacionalista Al-Aqsza Mártírjainak Brigádja alkalmazott női öngyilkos merényletőket, de a Vafa Idrisz halálát követő két évben a Palesztin Iszlám Dzsihad és a Hamasz is magára vállalt olyan öngyilkos merényleteket, amiket nők hajtottak végre. (Suicide and Other Bombing Attacks... 1993) A Hamasz alapítója, Ahmed Jászín sejk kezdetben nem támogatta a női merényletők alkalmazását, véleményét azonban 2004-ben megváltoztatta. Döntését taktikai szempontok indokolták, ugyanis a merénylet elkövetése során „a férfiaknak túl sok akadályt kell leküzdeni” (Zedalis 2004, 7), vagyis a nők nagyobb mozgásterrel rendelkeznek és kevésbé gyanúsak. A nők által elkövetett öngyilkos merényletek legitimizálása során az iszlamisták, hasonlóan a szekuláris nacionalistákhoz, az egyenlőség szerepét hangsúlyozták. Ebben a tekintetben a különbség a két szervezet között mindössze abban jelentkezett, hogy az iszlám radikálisok „feminizmusukat” vallási köntösbe bujtatták, azt hangsúlyozván, hogy a nőknek megengedett a dzsihadban való aktív részvétel. (Tzoreff 2006, 22) A nőknek a dzsihad nevében elkövetett terrorakciókban történő részvételét egyébként már a szaúd-arábiai Iszlám Legfelsőbb Tanács által 2001-ben kiadott fatva is ösztönözte, és 2004 májusában – négy hónappal a Hamasz első női öngyilkos merénylete után – az egyiptomi vallástudós, Juszuf Al-Kardávi is legitimizálta a terrorszervezetben történő női részvételt. Mi több, az

Alufában női merénylő által végrehajtott öngyilkos merénylet kapcsán egy fatvát bocsátott ki, amelyben többek között kijelenti, hogy a dzsihád érdekében nők is elkövethetnek öngyilkos merényletet anélkül, hogy kikérnék férjük engedélyét. (Jessica 2006, 5)

A palesztin női öngyilkos merénylők ugyanakkor nem elsősorban valási indíttatásból követték el cselekedetüket, hanem a nacionalizmussal, a megszálló hatalom elleni gyűlölettel és egyéni sérelmekkel ötvözött kitörési vágyból. Ez a kitörési vágy a konzervatív palesztin társadalom nőkre szabott szerepéből fakad és részben a férfiakkal való egyenlőséget, megbecsülést célozza. Ennek értelmében azok a palesztin nők, akik öngyilkos merényleteket hajtottak végre úgy gondolták, hogy „mártírakciójukban” megtalálják azt a lehetőséget, amelynek segítségével nemcsak egyszerűen a férfiakkal, hanem a férfi öngyilkos merénylőkkel is azonos megbecsülést vívhatnak ki maguknak. A kitörési vágy azonban nemcsak a férfiakkal való egyenlőségi törekvést jelenti, hanem valaminek a „helyrehozását” is, amit a palesztin társadalom hibának vagy egyenesen bűnnek tekint. Számos női merénylő ugyanis olyan „tulajdonságokkal” rendelkezett, amelyek elfogadhatatlanok voltak a konzervatív társadalom számára. Példaként lehetne felhozni a meddő Vafa Idriszt, az Ahmed gúnynévvel illetett, férfias külsővel és lesbikus irányultsággal rendelkező Fáiza Amal Dzsuma'at, az elvált és egy baleset során súlyos égési sérüléseket szenvedett Vafa Szamír Ibrahim Al-Baszt, a Hamasz első női öngyilkos merénylőjét, Rima Riazit, akit azzal vádoltak, hogy egy Hamasz tisztségviselővel folytatott házasságtörő, „bűnös viszonyt” (Eleftheriadou 2008, 10), valamint Iman Aisát, a kétgyermekes, Nablusban élő anyát, akit 2001-ben vettek őrizetbe, miközben egy buszon akart bombát elhelyezni. Iman Aisa az öngyilkos merénylettel tisztára akarta mosni a férje nevét, akit azzal gyanúsítottak, hogy együttműködött az izraeliekkel. (El-Issawi 2007) Mindezekből az a következtetés vonható le, hogy a palesztin női öngyilkos merénylőknél tettük elkövetésében az izraeli megszállás elleni harc és a vallás mellett fontos szerepe volt az emancipációra és a megfélemlésre való törekvésnek is. (Katona – Répási 2009, 45)

1.2. Csecsenföld

A csecsen öngyilkos merénylők esetében az elsődleges mozgatórugó az orosz biztonsági erők okozta trauma megbosszulása, ami gyakran párosul szélsőséges iszlámértelmezéssel. Nem az önfeláldozás érzése hajtja a csecsen öngyilkos merénylőket, mert a radikális iszlám ideológiája mindössze egy eszköz, amelynek segítségével az illető spirituálisan és mentálisan fel tudja magát készíteni a feladat elvégzésére. (Kurz – Bartles 2007, 534) Ezt többek között az a tény is alátámasztja, hogy a női elkövetők jelentős többsége csak a trauma után csatlakozott a vahabita ideológiát valló csoportokhoz. (Speckhardt – Akhmedova 2006, 67)

A csecsen öngyilkos merényletek jó részét nők követték el, melynek a legfőbb oka, hogy a megerőszkölásokat, a fizikai és lelki kínzásokat sem nélkülözö orosz „terrorellenes” akciók során ök szenvedtek a legjobban. Ezenfelül jörészt a középosztályhoz tartozó, legalább középiskolai végzettséggel rendelkező (Speckhardt – Akhmedova 2006, 66), „fekete özvegyeknek” is nevezett csecsen női merénylök motivációjában is fontos szerepet játszik a tradicionális társadalom szabályainak való megfelelési kényszer, ami abban nyilvánul meg, hogy a megerőszkölt, vagy szexuálisan molesztált nők a „becsületükön esett csorbát” az öngyilkos merénylettel akarják helyrehozni. (Knight – Narozhna 2004)

Kisebb mértékben ugyan, de az elkövetők között jelen vannak azok a befolyásolható, gyenge akaratú, esetleg alacsony szellemi képességekkel rendelkező nők is, akik kényszer hatása alatt hajtották végre a merényletet. Ezeknek a lányoknak nagy részét a saját családjuk adta el a terroristáknak elsősorban anyagi ellenszolgáltatás fejében, vagy a terrorizmus iránt elkötelezett szülök és rokonok nyomást gyakoroltak a fiatal lányokra, hogy áldozzák fel magukat az „ügyért” és a családjukért. Ök pedig engedelmeskedtek, vagy azért, mert azt hitték, hogy tettükkel a függetlenségi harcot és családjukat szolgálják, vagy azért, mert bár nem akartak meghalni, de a hagyományosan rájuk osztott szerep miatt semmi beleszólásuk nem volt saját sorsukat illetően. (Kecskés 2009, 29) Előfordultak olyan esetek is, amikor a lányokat nem megvették, hanem elrabolták, és lelki vagy fizikai terror alatt tartva kényszerítették öket a merényletek végrehajtására. (Béres 2007, 18)

Mind a bosszúvágó hajtotta nőket, mind a kényszer hatása alatt álló lányokat a kiképzők elszakítják környezetüktől, így sokkal könnyebben fel lehet öket készíteni a feladatra. Sok esetben drogokat adnak nekik, vagy megerőszkölják öket annak érdekében, hogy számukra ne legyen visszaút a társadalomba. A kiképzők tudatosan égetik fel a lányoknál azt a hidat, ami a korábbi, „normális” életükbe visszavezet, előbbi esetben azért, mert kábítószerfüggök lesznek, utóbbiban pedig azért, mert szinte teljesen ellehetetlenítik a házassági esélyeiket. A terroristák olyan helyzetet teremtenek, hogy az „alanyok” számára a „kiképzés” után ne legyen más út, csak az öngyilkos akció végrehajtása, bár meg kell jegyezni, hogy ezek közül nem is mindegyik volt a szó szoros értelmében vett öngyilkos merénylet, ugyanis számos alkalommal a felkelök távirányítással hozták működésbe a lányok testére erősített robbanószerkezetet. (Kecskés 2009, 30)

1.3. A Tamil Tigrisek (LTTE)

A Tigrisek által 1987 és 2009 májusa között végrehajtott öngyilkos merényletek száma több mint kétszázra tehető, ebből adódóan az öngyilkos robbantások nem kivételes esetekhez voltak köthetőek, hanem elfoga-

dottá, sőt egyfajta normává váltak. Az öngyilkos merényletek a LTTE-n belül egyszerű eszközként funkcionáltak, ugyanis a „fekete tigrisnek” nevezett merénylő ennek segítségével mutatta ki elkötelezettségét az ügy, a vezető és a szervezet felé. Másrészt azonban, az öngyilkos merényletek normajellegét figyelembe véve, a Tigrisek alkotta közösségen belül létezett egyfajta csoportnyomás is (Gunawardena 2006, 82), ami arra készítette a terroristákat, hogy közülük minél többen jelentkezzenek öngyilkos merénylőnek.

Bár a többi öngyilkos merényletet alkalmazó csoporthoz hasonlóan a Tamil Tigrisek öngyilkos robbantásait is jórészt férfiak követték el, a szervezet fennállása során számos alkalommal használt fel nőket akcióik végrehajtásához, különösen akkor, amikor a célpont nehezen megközelíthető, szigorúan őrzött személy volt (politikai vagy katonai vezető). (Béres 2007, 23) A női öngyilkos merénylők nem voltak házasságban és nem voltak gyerekeik. A férfi merénylőknél is ritkaságszámba ment a házasság.

Az LTTE azt közvetítette a nők felé, hogy egyenértékűnek tekinti őket a férfi öngyilkos merénylőkkel oly módon, hogy a női terroristák is ugyanazt a kemény fizikai és szellemi kiképzést kapták, ugyanolyan egyenruhát hordtak, mint a férfiak, valamint ugyanolyan megbecsülésben részesítették a sikeres női merénylőket, mint a férfiakat. Az igazság azonban az volt, hogy a nők taktikai szempontból jelentettek nagyon sokat a Tigriseknek. Hasonlóan a többi terrorszervezethez, az LTTE azt az öngyilkos merénylőt látta a női elkövetőben, aki a férfiakhoz képest könnyebben meg tudja közelíteni a célszemélyt. (Gunawardena 2006, 86)

A Tigrisek mindezek mellett nagy figyelmet fordítottak a támogatottság fenntartására is. Azt a hamis információt terjesztették, hogy az öngyilkos merényleteket olyan nők hajtották végre, akiket a Sri Lanka-i hadsereg megerőszakolt. Arjuna Gunawardena (2006, 85) szerint azonban a hadsereg katonái ugyan követtek el nemi erőszakot, de ezek csak szórványos esetek voltak, és a bűnösöket bíróság elé állították, továbbá a megerőszakolt nők nemhogy nem lettek „fekete tigrisek”, de még csak az LTTE-hez sem csatlakoztak.

1.4. Kurd Munkáspárt (PKK)

A Kurd Munkáspárt öngyilkos merénylőinek indítéka – a palesztinokhoz hasonlóan – elsősorban az „önmegvalósításra” való törekvésben keresendő. Clara Beyler úgy véli, hogy a férficentrikus törökországi kurd társadalomban a PKK volt az egyetlen olyan struktúra, amely „választást” adott a nőknek: vagy a tradicionális feleség és anya szerep mellett, vagy a terrorizmus mellett dönthetnek. A terrorszervezet „lehetőséget biztosított” a nőknek, hogy „felnőjenek” a férfi fegyveresekhez. A szervezeten belül többé nem voltak a férfiak alárendeltjei, sőt terrorcselekményeket, öngyilkos robbantásos akciókat irányíthattak. A kurd terrorcsoport olyan

tartást és megbecsülést adott női tagjainak, amelynek elnyerésére a PKK-n kívüli kurd társadalomban nem lett volna lehetőség. A Tamil Tigrisekkel analóg módon a Kurd Munkáspárt is ugyanolyan kemény és alapos kiképzésben részesítette a női tagokat, mint a férfiakat, és ezzel párhuzamosan azt a családot is helyettesítette, ahova a nők már többé nem tudtak, vagy nem akartak visszatérni. (Beyler 2002, 6)

1.5. Irak

A nők által Irakban elkövetett öngyilkos merényletek mozgatórugóiról nem lehet sokat tudni. Egyes jelentések szerint a női merénylők hitvesüket vagy valamelyik férfi családtagjukat akarták megbosszulni, aki meghalt az elhúzódó fegyveres konfliktus során. Más feltételezések szerint az elkövetők között vannak olyanok is, akik nem tudták, hogy pokolgépet visznek magukkal a csomagjukban, amit később távirányítással felrobbantottak. A női merénylők férfi társaikhoz hasonlóan huszonévesek és iskolázottak voltak. (Kingsbury 2008) Különlegességként megemlíthető, hogy Irakban nemcsak arab nemzetiségű öngyilkos merénylők robbantottak.³ 2005. november 9-én a belga származású Mireille (Muriel) Degauque amerikai katonák ellen követett el sikertelen merényletet. Tettét feltehetően az őt ért feldolgozatlan gyermekkori trauma,⁴ valamint a férje által megismertett iszlamista ideológia együttes hatására hajtotta végre. (Browne 2005)

Az iraki területen végrehajtott merényletek hátterébe betekintést nyújt a 2009 januárjában letartóztatott, magát a „hívők anyjának” nevező Szamira Dzsászim vallomása. A középkorú nő az Anszar Ul-Szunna lázadó csoport női öngyilkos merénylő toborzója volt. Kiválasztotta azokat a nőket, akiket később elfogtak és megerősszakoltak a milicisták. Ő aztán meggyőzte az áldozatokat, hogy ha helyre akarják hozni a „becsületükön esett foltot”, kövessenek el öngyilkos merényletet. Dzsászim ezenfelül nemcsak beszerezte a robbanóanyagot, hanem el is vezette a merénylőket a célponthoz. A hatóságok úgy vélik, többek között Dzsászim is felelős azért, hogy 2008-ban jelentősen megnőtt a női öngyilkos merénylők száma Irakban (Iraq's... 2009), ugyanakkor a „hívők anyjának” elfogásával a női merénylők által végrehajtott akciók nem szűntek meg teljesen. 2009 januárja óta több merényletet is nők követtek el, a legutóbbit 2010. július 4-én Ramadiban, Anbar tartományban. (Al-Badrani – Christie 2010)

Dzsáílil Al-Dzsiburi ezredes szerint Irakban a bosszú, a szegénység, valamint a feltétlen engedelmségre való kényszerítés miatt kerülhetnek a nők a lázadó csoportok karmai közé és válhatnak öngyilkos merénylővé. Az iráni határnál fekvő Diyala tartományban különösen magas a női merénylők aránya: a 2003 óta végrehajtott 60 öngyilkos támadásból 23-at nők követtek el. Rania al-Anbaki egyike azoknak, akiknek nem sikerült teljesíteni küldetésüket, története sokban hasonlít a Jiburi ezredes által elmondottakhoz. Rania a tartományi központban, Baqubában készült

elkövetni az öngyilkos akciót, amikor letartóztatták. Kihallgatása során fény derült arra, hogyan lett belőle majdnem öngyilkos merénylő. A lány férfi rokonait – apját és bátyját – megölték a fegyveres harcok során, majd kényszerházasság keretében hozzáment szélsőségesen vallásos unokatestvéréhez. A házasság ideje alatt a férfi részéről állandó volt a verbális és fizikai erőszak, a gyermektelen Raniának pedig az emberektől elszigetelten kellett élnie. Rania őrizetbe vételének napján férje bemutatta őt egyik női rokonának. A negyvenes éveiben járó, Um Fatimaként bemutatkozó nő váltott vele néhány szót, a beszélgetés során pedig kábítószerrel tartalmazó gyümölcslével itatták meg. A megszárdult lányra ráadták a robbanószerrel megrakott mellényt, miközben férje a dzsihád jelentőségéről kezdett el neki beszélni. Ezek után Um Fatima és Rania elindultak a baqubai piac felé, ahol nagy valószínűséggel végre kellett volna hajtani a merényletet, de kiszáratva elvesztették egymást a tömegben. Az öntudatlanul bolyongó lányról végül a hatóságok szedték le a mellényt. (Mohammed 2010) Rania al-Anbaki sok női társához hasonlóan hosszú ideig lelki és fizikai terror alatt élt, vakon és hűen szolgálva radikálisan vallásos férjét. A gyermektelen lányt feltételezhetően a Szamira Dzsászim módszerét alkalmazó Um Fatima tanácsára drogozták be és küldték volna a halálba.

1.6. Pakisztán és Afganisztán

Pakisztánban eddig mindössze három alkalommal, 2007. december 4-én (Female Suicide... 2007), 2009. október 16-án (Suicide Car Bomb... 2009) és 2010. december 25-én (42 killed... 2010) hajtottak végre nők öngyilkos merényletet (az első kettőt Peshawarban, a harmadikat Bajaur törzsi ügynökség központjában, Kharban), Afganisztánban pedig 2010. június 21-én Kunar tartományban Bibi Alima követte el az első női öngyilkos akciót. A 2010. július 20-i kabuli nemzetközi konferenciát megzavarni készülő öngyilkos merénylők között több nő is volt, ami annak tudható be, hogy a nők könnyebben átjuthatnak a biztonsági kordonokon. A pakisztáni női merénylők, akik feltehetően inkább analfabéták és szellemi fogyatékosok voltak, mintsem fanatikusok, szervezése is Szamira Dzsászim módszeréhez hasonlatosan történt. Bibi Alimát pedig két évvel ezelőtt szervezték be a tálibok, miután egy razzia során az afgán és a velük szövetséges külföldi katonák megölték két rokonát. (Abi-Habib – Zahori 2010) Nem sokkal a decemberi khari robbantás után a pakisztáni és az afganisztáni női merényletek új megvilágításba kerültek egy 12 éves kislány, Meena Gul vallomása alapján. A kislány szerint a két ország határvidékén már jó ideje női öngyilkos sejtek felállítása folyik női kiképzők irányításával, a betanított lányokat pedig a pakisztáni törzsi ügynökségek területén, vagy a határ túloldalán, Afganisztánban próbálják meg felhasználni a lázadók. Meena Gult is halálba akarták küldeni a fel-

kelők, de ő még időben megszökött. A kislány vallomását támasztja alá, hogy a Bajaur Ügynökség a pakisztáni tálibok helyi parancsnokának, Qari Zia Rahmannak a felügyelete alá tartozik, aki nemcsak az ügynökség területén, hanem az afganisztáni Kunar és Nurisztán tartományokban is szervez akciókat. (Roggio 2010) Mindezekből azt a következtetést lehet levonni, hogy feltehetően nemcsak a karácsonyi bajauri, hanem már a júliusi kunari merénylet mögött is ez a női különítmény állt.

Az öngyilkos merénylők mögött minden esetben jól konspiráló szervezetek működnek, melyek általában az alábbi eszközöket alkalmazzák: emberi testre szerelt robbanóanyag, gépjárműben elhelyezett robbanóanyag, amit a merénylővel együtt robbantanak fel, de előfordul biciklire, motorkerékpárra, hajóra, légi járműre (sárkányrepülőre, vitorlázórepülőre), számarra, búvárra szerelt robbanóanyag használata is, a robbanóanyag mellé a hatás növelésére üvegdarabokat, szögeket, csavarokat és egyéb fémtárgyakat helyeznek. A leggyakoribb az emberi testre szerelt és a gépjárműben elhelyezett robbanóanyag, de az öngyilkos merényletek típusai országonként változhatnak. Izraelben kedvelt módszer az autóbuszban történő robbantás, mert a zárt tér növeli a robbanás hatását, és az üzemanyagtartály esetleges felrobbanása további károkat okozhat. (Kis-Benedek 2004, 81) Irakban, Afganisztánban és Pakisztánban az öngyilkos merényletek döntő többségét úgy hajtják végre, hogy az autóban ülő merénylő működésbe hozza a robbanószerkezetet, vagy pedig az illető odasétál a célponthoz, és felrobbantja magát. A legtöbb női merénylő ez utóbbi megoldást alkalmazta, a pokolgépet bő ruhájuk – vagy mint az első női afgán merénylő esetében, a burka – alá rejtették, terhesnek álcázva magukat. Emellett Csecsenföldön előfordult olyan is, hogy női autóvezető robbantotta fel magát, Pakisztánban pedig a 2009. október 16-i peshawari rendőrörs elleni támadást egy női taggal is rendelkező, három fős „öngyilkos osztag” hajtotta végre.

A célpontok kiválasztásánál, legyen szó a fegyveresen védett „kemény” (magas rangú civil vagy katonai tisztviselő, illetve katonai objektum, kormányépület) vagy a nem őrzött „puha” (játsszótér, színház, étterem, kávézó, mozi, piac, kórház, buszmegálló, metró, fesztivál stb.) célpontról, fontos szerepet játszik a nyilvánosság és a frekvenciáttség. Minél erősebben őrzött személyt, épületet, vagy minél forgalmasabb helyet robbantanak fel a merénylők, annál nagyobb a hírértéke a nyomtatott és az elektronikus médiában.

***

Hasonlóan a férfi öngyilkos merénylőkhöz, a női öngyilkos merénylőkre vonatkozóan sem lehet egy mindenkire ráillő profilt létrehozni, eltekintve attól a hasonlóságtól, hogy a legtöbb női elkövető 17 és 27 év közötti, legalább középiskolai végzettséggel rendelkező középosztálybeli volt, kivéve Afganisztánt és Pakisztánt, ahol a női merénylők (az öngyilkos

kommandóست kivéve) analfabéták és szellemileg visszamaradtok. Általánosságban azonban elmondható, hogy a különböző országok női merénylői között több azonos tulajdonságot és kevesebb különbséget lehet találni, mint férfitársaik esetében.

Mivel az összes női öngyilkos merénylő olyan országból származik, ahol a patriarchális társadalom kijelöli és szigorúan meghatározza a nők szerepét, ezért az öngyilkos merénylet a nőknél nemcsak a megszálló hatalom katonái elleni küzdelem egyik formája, hanem egyfajta lehetőség is arra, hogy elmeneküljenek, kitörjenek a számukra előre meghatározott keretekből, amelyek közé egész életükre be vannak szorítva. Bár ez a megállapítás leginkább a palesztin és a kurd női merénylőkre igaz, bizonyos esetekben a csecsenek és az Al-Kaida által felhasznált nőkre is ráillik. Az oroszok vagy az Al-Kaida fegyveresei által megerőszkolt csecsen, illetve arab nő élete végéig hordozni fogja azt a „becstelenséget”, amiről valójában nem is tehet. A fegyveres konfliktus okozta abnormális viszonyok között a „szégyen” lemosására egyetlen út, az öngyilkos merénylet kínálkozik, ugyanakkor tette az „ügyet” szolgálja. (Katona – Répási 2009, 45)

A konzervatív társadalmi elvárások közepette könnyen rá lehet sütni bárkire a „szégyen” bélyegét, és ez alól a palesztin nők sem kivételek. Sok palesztin öngyilkos női merénylő életvitele, magánélete, családi állapota nem felelt meg a társadalmi elvárásoknak, legyen szó házasságtörésről, homoszexualitásról, meddőségről vagy akár izraeli kollaboráció gyanújába keveredett férjről. Vafa Idrisz tette azért volt rendkívül veszélyes, mert példaképet csináltak belőle. Azonban míg a média és a terrorista csoportok a hős ellenállót látták Idriszben, addig a palesztin nők az emancipáció és a kitörés megvalósulásának a példáját. A palesztin nők azt tapasztalták, hogy Idrisz és a többi női merénylő olyan társadalmi megbecsülésnek örvendenek, amit ők életükben soha nem fognak megkapni, ez pedig a későbbiekben vonzóvá teheti számukra a „mártíromságot”. (Katona – Répási 2009, 45)

A következő hasonlóságot pedig valahol ennél a pontnál lehetne megragadni. Bár az öngyilkos merénylet sok nő számára jelenthet perspektívát korábbi életéhez képest, a számok mégsem azt mutatják, hogy a terroriszervezetek tömegével alkalmaznának nőket az ilyen típusú akcióknál. A kurd öngyilkos merényletek döntő többségét nők követték el (Davis 2006, 4), és a tamil szeparatisták között is nagyszámú női merénylő hajtott végre öngyilkos akciót (Gunawardena 2006, 83), a terrorista szervezetek azonban elsősorban a férfiakra számítanak. Ennek valószínűleg az lehetett az oka, hogy a női öngyilkos merénylők megítélése az érintett társadalmakon belül a mai napig vitatott. Mind a tamil, mind a csecsen, mind a kurd, de még a palesztin társadalom is ellentmondásosan viszonyul a jelenséghez, annak ellenére, hogy az arab sajtó jó része és a terroristák hőst faragtak belőlük, és annak ellenére, hogy bizonyos vallási vezetők legitimálták a dzsihádban, illetve a „mártírakciókban” való női részvételt.

A női „mártírokat” propagandacélokra is fel lehet használni annak érdekében, hogy a későbbiekben minél több férfi jelentkezzen a szervezetbe, és nem utolsósorban egy női merénylő nagyobb hangsúlyt kap a sajtóban, nagyobb médianyilvánosságot jelent. (Béres 2007, 25) Nincs szó semmiféle egyenjogúság megadásáról sem a Kurd Munkáspárt, sem a Tamil Tigrisek esetében, annak ellenére, hogy a PKK és az LTTE a női terroristákat ugyanolyan kiképzésben és megbecsülésben részesítette, mint a férfiakat. Mint minden öngyilkos merénylő, a női „mártírok” is csak eszközök voltak a különböző terrorcsoportok számára céljaik elérésében. (Katona – Répási 2009, 46)

A fentiekben szó volt arról, hogy a különböző nemzetiségű női öngyilkos merénylők között nem jelentős a különbség. Ez az eltérés leginkább a csecsenek, illetve a tamilok és a kurdok esetében figyelhető meg.

Vélhetően a csecsen női merénylők motivációjában a csecsen tradíciókhoz szervesen hozzátartozó bosszúállás minden egyéb mozgatórugót háttérbe szorít, legyen szó emancipációról, mély vallásosságról, vagy akár nacionalizmusról. Általánosságban elmondható ugyan, hogy minden női merénylőt ért korábban valamilyen vélt vagy valós sérelem az ellenség részéről, ugyanakkor valószínűsíthető, hogy a csecsenek esetében a sérelem megtorlása minden mást elhomályosít. (Katona – Répási 2009, 46)

A tamil és a kurd női merénylőknél az elsődleges motivációt más országbeli sorstársaiktól eltérően nem az emancipáció, hanem a nemzeti felszabadító harc, a független tamil, illetve kurd állam létrehozásának célja jelentette. Bár látszólagosan, de az LTTE-n és a PKK-n belül megvalósult az egyenjogúság, ebből adódóan a Tigrisek és a kurd felkelők kötelékébe tartozó női merénylők nem éreztek késztetést arra, hogy az amúgy konzervatív tamil és kurd társadalom ellenében küzdjenek ezért az eszményért. (Katona – Répási 2009, 46)

***

Összegzésül: sem a szekuláris nacionalisták, sem az iszlamisták esetében nem igazak azok a sztereotípiák, miszerint a nők által elkövetett öngyilkos merényletek a gyengék bosszújának tekinthetők. A szekuláris nacionalisták esetében a női merénylő erősebb és eltökéltebb férfi társainál, míg az iszlamisták kezében csupán a célponthoz és a kitűzött célhoz (pl. figyelem felhívás) való könnyebb hozzáférés eszköze. A gyengék bosszúja sztereotípiának leginkább a csecsen fekete özvegyek felelnek meg, ám velük kapcsolatosan is el kell oszlatni számos tévhitet. Akik maguk választják a bosszúnak e sajátos útját, korántsem gyengék, akik pedig gyengék, azokat eszközül használják fel.

Társadalmuk sajátosságaiból adódóan a női merénylők sebezhetőbbek ugyan, mint a férfiak, azonban a legtöbb esetben – mint a fentiekben láttuk – korántsem gyengébbek. Ezzel szemben a férfi öngyilkos merénylők személyiségjegyeiben sokkal több gyenge és bizonytalan vonás található.

Az öngyilkos támadásokat elkövető terrorista szervezetek vonzaskörébe került gyerekek minden bizonnyal még felnőtt korú sorstársaiknál is nagyobb veszélyben vannak, mert fejlődésben lévő személyiségük még rendkívül sérülékeny, nincs kialakult identitásuk, sokkal befolyásolhatóbbak, mint egy huszonéves, sokkal jobban függenek érzelmileg kiképzőiktől, illetve magától a terrorista szervezettől. Sztereotipizálva, ők valóban gyengének tekinthetők.

Vamik D. Volkan a Virginiai Egyetem pszichiátora az öngyilkos merényletessel foglalkozó tanulmányában felvázolja, hogy a közel-keleti terrorista szervezetek milyen módszerekkel érik el, hogy egy gyerekből öngyilkos merénylő váljon. Első lépésként a toborzók olyan instabil személyiséggel rendelkező, általában traumát átélt, frusztrált fiatalokat keresnek, akik valamilyen kívülről jövő segítséggel próbálják megszilárdítani belső világukat. Ezt követően a kiképzők a gyermekek sérült individuális személyiségjegyeit tovább rombolják, és szinte teljesen kiiktatják. Ezt később nacionalista és/vagy vallási ideológiára épülő csoportkohézióval helyettesítik. Bizonyos idő után a csoportkohézió, illetve az az ideológia, ami összekovácsolja a csoportot, válik dominánssá, teljesen átvéve a hatalmat a gyermek személyisége felett, és ettől kezdve csak olyan dolgok fogják a fiatalat boldoggá tenni, vagy meghozni az önbecsülését, amik a csoport érdekeit szolgálják. Így a fiatal teljes mértékben irányítottá válik, és érzelmi szempontból a terrorszervezet vezetőitől, kiképzőitől kezd függeni. Ebből adódóan, ha sikeres volt az átnevelés, akkor a gyermeknek semmit sem fog jelenteni az, hogy meg kell majd ölnie egyrészt saját magát, másrészt más embereket (az „ellenséget”), ugyanis mindent a csoport érdekében tesz. (Volkan é. n., 4) Bár a fentebb idézett jellemzést Volkan a palesztin terrorista szervezetekkel kapcsolatosan fogalmazta meg, a leírás lényegében igaz az összes olyan terrorcsoportra, amely kiskorú öngyilkos merénylőket is felhasznál célja elérésének érdekében. Mindössze annyit lehetne hozzátenni, hogy ellentétben a palesztin terrorista szervezetekkel, a tálibok és a Tamil Tigrisek számos alkalommal raboltak el gyermekeket az iskolákból és az árvaházakból, azért, hogy minél több öngyilkos merénylőt képezhessenek ki, akár erőszak alkalmazásával is. A tálibok és a tamil szélsőségesek nemcsak az önként jelentkező, a toborzó által meggyőzött gyermekeket „fogadták be”, hanem – amennyiben ez szükséges volt – készek voltak elrabolni, majd pedig kényszeríteni is a fiatal arra, hogy végrehajtsa az öngyilkos akciót.

A kitaszítottak „befogadása” nők esetén is fontos toborzási indíték és propagandafogás, ám hatványozottan igaz ez gyermekek esetén. Az árvák és táborlakó menekültek vagy hajléktalanok mellett gyakran értelmi vagy testi fogyatékos, elmebeteg vagy leprás gyermekek is befogadtatást nyernek, új közösségre tesznek szert az öngyilkos kiképzők „paradicsomi táborában” vagy „öngyilkos óvodáiban”.

A felkelők számára a gyerekek a fiatalságukból fakadó előnyök miatt fontosak: gyorsan tanulnak, könnyen átnevelhetőek, érzelmviláguk erősen behatárolt, nem kérnek fizetést, hűségesebbek parancsnokaikhoz, mint a felnőttek, valamint a társadalmi és családi gyökereit elvesztő (vagy azokkal eleve nem is rendelkező) fiatal nagyon gyorsan lehet a harcosok képére formálni. (Szijj 2010, 32)

Az alábbiakban egyrészt megvizsgáljuk, hogy a pakisztáni, tamil és palesztin kiskorúakból a terroristák hogyan faragnak öngyilkos merénylőt, másrészt, hogy milyen külső és belső tényezők játszanak közre abban, hogy a gyerekek elvállalják a küldetést.

1.1. Pakisztán

Pakisztánban a nehéz életkörülmények miatt sok szülő nem engedheti meg magának, hogy világi oktatási intézménybe járassa a gyermekét, ezért a fiatalok madraszákba, Korán-iskolákba kerülnek, melyek közül azonban sok kapcsolatban áll a tálibokkal. Itt a gyerekek csak vallási oktatásban részesülnek, a tanítók pedig az iszlám szélsőséges, eltorzult formájával ismertetik meg a diákokat. A madraszákban éveken át olvastatják a gyermekekkel arabul a Koránt úgy, hogy a fiatalok nem is értik, hogy mit olvasnak, mert nem tudnak arabul. Emiatt az oktatók magyarázatképpen azt mondanak a Koránban foglaltakról, amit csak akarnak. (Volkan é. n., 8) A véget nem érő Korán-felolvasásokat a palesztinok lakta megszállt területeken az öngyilkos merényletre felkészítő iszlamista terroristák is alkalmazzák azzal az eltéréssel, hogy ők nagyon is megválogatják, mely részeket olvastatnak fel a fiatalokkal, hiszen a palesztin fiatalok beszélnek arabul, értik, amit a Koránban olvasnak, emiatt a kiképzőknek óvatosabbnak kell lenniük. (Katona – Répási 2009, 48)

A pakisztáni madraszákból sok 7 és 14 év közötti fiatal a tálibok által fenntartott kiképzőtáborokba kerül, amiket – utalva a gyerekek fiatal korára – „öngyilkos óvodáknak” is neveznek. Az öngyilkos merényletre történő tényleges felkészítés itt folyik, melynek során a gyerekek egyrészt a madraszákban már alkalmazott „agymosásban”, másrészt a merénylettel kapcsolatos „tudnivalók” elsajátításában részesülnek. Mian Aftab Ahmad, a Pakisztáni Pszichológiai Társaság elnöke szerint a gyerekek már frusztráltan kerülnek be a táborokba, úgy érezvén, hogy rengeteg igazságtalanság érte őket addigi életük során. A kiképzők pedig a frusztráltságot „a szegény sorsú muszlimokat elnyomó nyugati országok és helyi segítők” elleni gyűlöletté formálják át. (Sarwar 2009) Az „öngyilkos óvodák” fenntartói ügyelnek arra, hogy a gyerek minél kényelmesebben, vidámabban érezze magát. Mivel ezek a gyerekek életükben nem voltak normális játszótérre, ezért számukra élményszámba megy, amikor az üzemetetők a szobák falára mászókat, csúszdákat, virágokat festenek, elhivatva a gyerekekkel, hogy ez a Paradicsom, ahova majd küldetésük után kerülnek.

A felkészítési folyamat fontos és állandó elemei közé tartozik még a rendszeres Korán-olvasás és a videofelvételek megtekintése is. A kiképzők olyan videofelvételeket vetítenek a gyerekeknek, amelyek segítségével például megtanulhatják hogyan kell összeállítani és működtetni az öngyilkos merénylők által gyakran alkalmazott házi készítésű robbanószerkezeteket. Sok fiatalot lőni, illetve gránátot és rakétavetőt kezelni is megtanítanak (Roggio 2010), de csak a legelszántabbakat választják ki öngyilkos merénylőnek. Hírszerzési információk szerint eddig több, mint ötezer 10 és 17 év közötti gyereket képeztek ki a pakisztáni tálibok. Többeket Afganisztánba szállítanak át öngyilkos akciók végrehajtására, egy részük viszont Pakisztánban követi el a merényletet. (Sarwar 2009)

Minél fiatalabb a gyerek, annál manipulálhatóbb. Előfordultak olyan esetek is, hogy a kisgyerekeknek fogalmuk sem volt arról, hogy milyen küldetésre szánják őket a felkelők. Egyik ilyen alkalommal Afganisztánban a kisiúrra ráadták a robbanóanyaggal megrakott mellényt, és azt mondták neki, hogy ha odamegy az ISAF-katonákhoz, majd meghúzza mellényen lévő zsinórt (vagyis a detonátort), akkor a katonák puskáinak csövéből virágok fognak kilővenni. Azonban a gyerek megsejtett valamit, és szólt a katonáknak. Hasonló dolog történt Irakban is, amikor a kisiú odasétált az amerikai katonához, és megkérdezte, hogy mit kell tennie azzal a mellénnyel, amit a felkelők korábban ráadtak. Mindkét gyerekről időben lekerült a mellény, de nem minden eset végződött ilyen szerencsésen.

Az iszlamisták nemcsak a madraszákából, hanem menekülttáborokból, lepratelepekről is visznek el gyerekeket, akik között vannak afganisztáni és pakisztáni állampolgárságúak is. A fegyvereseknek dolgozó gyerekek közül nem mindenki lesz öngyilkos merénylő, sokukat Afganisztánba küldenek koldulni az utcákra. Koldulás közben ugyanis a gyerekek felderítő tevékenységet tudnak folytatni öngyilkos akciókat végrehajtó szervezetek számára, melynek során egyrészt tesztelhetik a fegyveresen védett objektumok biztonsági rendszerét, másrészt kémkedhetnek egy adott célszemély után, vagy pedig kifigyelhetik, hogy hol tartózkodnak az öngyilkos merénylők kedvelt célpontjainak számító külföldiek. (Katona – Répási 2009, 48)

Bonyolult kérdés az, hogy a szülőknek mekkora a felelőssége abban, hogy gyerekeik végül a tálib fegyveresek kiképzőtáboraihoz kötnek ki. Sokuknak nincs más választásuk, mert a gyerekeiket mindenképpen taníttatni akarják, de erre nincsenek meg az anyagi kereteik. Így kerülnek a fiatalok az ingyenes, napi többszöri étkezést biztosító Korán-iskolákba, ahonnan később – sokszor a szülők tudta nélkül – átviszik őket az „öngyilkos óvodákba”. A szülők sok esetben együtműködnek az iszlamistákkal, mert félnek tőlük, és csak reménykedni tudnak, hogy egyszer még élve viszontlátják gyermeküket, de arra is akadt példa, hogy amikor a szülők rájöttek, miket tanítanak a madraszában, inkább kivették a fiút a Korán-iskolából, és elköltöztek egy másik, biztonságosabb településre. (Katona – Répási 2009, 48)

1.2. *Srí Lanka*

A Tamil Eelam Felszabadítási Szervezet az öngyilkos akciók végrehajtására kizemelt gyerekek „összegyűjtése” során a tálibokhoz hasonló módszereket is alkalmaz. Az LTTE milicistái rendszeresen elmentek az árvaházakba és az iskolákba újoncokat szerezni (Crosette 2000), aminek során 8–11 éves kisfiúkat és kislányokat is elhurcoltak a megfélemlített tanárok és szülők tudtával, sőt, a szeparatisták a 2004-es cunami után felállított segélyközpontokból is raboltak el gyerekeket. (Sri Lankan Rebels... 2005)

A terroristák rabságából kiszabadított gyerekek elmondása szerint, aki megpróbált megszökni a Tigrisek által felállított táborokból, azokat megkínozták, és a többiek szeme láttára kivégezték. A gyerekek közül azonban nem mindenki a terroristák által gyakorolt erőszak hatására csatlakozott az LTTE-hez. Sokan a nyomor és az éhezés miatt léptek be a számukra túlélést jelentő terrorszervezetbe. Ezeknek a gyermekeknek egy része később magáévá tette a Tigrisek eszmerendszerét, de voltak olyanok is, akik inkább megszöktek, vagy feladták magukat a Srí Lanka-i kormánynak (Dugger 2000), mert hiányzott a családjuk, amitől a terroristák elszakították őket, vagy csak egyszerűen nem akartak meghalni.

1.3. *Palesztin megszállt területek*

Az öngyilkos merényleteket végrehajtó palesztin szervezetek a tálibokhoz képest szofisztikáltabb módszerekkel végzik a toborzást, ugyanis nincs szükségük arra, hogy elrabolják az öngyilkos „tréningen” később résztvevő gyerekeket szüleiktől. A terrorista csoportok toborzói gyakran elegyednek szóba iskolásokkal, az irányított beszélgetések során pedig kiszűrik azt, aki alkalmas lehet egy ilyen típusú támadás végrehajtására. A fiatalok, akik közül sokan be sem töltötték 18. életévüket, nem egy alkalommal önként jelentkeztek valamelyik iszlamista, vagy szekuláris nacionalista szervezetnél a merénylet végrehajtására. (Katona – Répási 2009, 49)

A megszállt területeken élő palesztinok körében nagy kultusza van az öngyilkos merényleteknek, ami a felnövekvő generációt sem hagyja érintetlenül; a fiatalok körében gyakori beszédtema az öngyilkos merényletek végrehajtása. (Barr 2002) A gyerekek már egészen kicsi koruktól fogva tapasztalják azt a tiszteletet és megbecsülést, ami a mártírokat övezi. Az izraeli megszállás ellen küzdő, hősnek kikiáltott öngyilkos merénylőkről – szabályos kultuszt kialakítva – poszterek, őket dicsőítő videofilmek és popszámok tömkelege jelenik meg. (Speckhardt 2005, 8) Az öngyilkos robbantásokat végrehajtó szervezetek a felnövekvő nemzedék számára példaképet csinálnak a merénylőkből, tudatosan arra kondicionálva a fiatalokat, hogy megtiszteltetésnek érezzék, ha egyszer rájuk kerül a

sor. A frusztrált palesztin társadalom minden rétegéből, különösen a menekülttáborok lakóiból pedig bőven akad utánpótlás. (Katona – Répási 2009, 50)

Akik végigcsinálják a kiképzést, nem beszélhetnek senkinek sem arról, hogy miben vesznek részt. Ez nem jelenti azt, hogy a kiképzők elszakítják a gyerekeket a családjuktól, de megtiltják nekik, hogy közöljék a szüleikkel, mire készülnek, továbbá a TV-nézés, a zenehallgatás és a szexuális kapcsolat létesítése is tilos. Volkan tanulmányában (é. n. 7) részletezi, hogy a kiképzés levezénylői milyennek festik le a fiatal fiúknak a szexuális élményt, a Paradicsomot és a hozzá vezető utat. Eszerint a fiatalok szexuális életet csak azután élhetnek, miután áthaladtak a felnőttkorba vezető „átjárón”, „folyosón”, ami tulajdonképpen önmaguk meggyilkolását szimbolizálja. Maga a halál pedig nem más, mint egy „esküvő”, ami után a halott terrorista a Paradicsomba kerül az őt váró szüzek közé.

A terrorista szervezetek biztosra akarnak menni, hogy senki sem fogja lebeszélni a fiatalokat szándékukról. Ezért tiltják meg nekik, hogy beszéljenek a szüleikkel a merényletről. Ez sokszor nem is jelent problémát a fiataloknak, ugyanis nem szabad elfelejteni, hogy kamaszokról van szó. Számukra egy titok hordozása, valaminek az elhallgatása erősíti a kamaszokra jellemző családtól való elszakadási törekvést, a szülőkhöz fűződő érzelmi kötődésnek a lazítását, vagy akár az elszakítását. (Katona – Répási 2009, 50, Volkan é. n. 7) szerint a fiatalok lelki életében ezt a kötődést később a terrorcsoporton belül „befutott karrier” érzése pótolja, helyettesíti.

***

Összegezvén a leírtakat, az „agymosás” folyamata lényegében arról szól, hogy a gyerek eleve sérült individuális személyiségjegyeit a terror-szervezetek csoportkohézióval helyettesítik, a csoport összetartó ereje pedig az a vallásos és/vagy nacionalista ideológia, amiben a terroristák hisznek. Ez felnőttek esetén is jellemző. Az átnevelés szerves részét képezik a családtól és a barátoktól való elidegenedés, vagy elszakítás, a gyerekekben már korábban meglévő, az „ellenségtől” elszennvedett vélt vagy valós sérelem felerősítése, majd ennek átalakítása gyűlöletté, valamint a fegyveres kiképzés.

A felnőtt elkövetőkhöz hasonlóan, a kiskorú öngyilkos merénylők társadalmi helyzete között is tapasztalhatunk eltérést és azonosságot. Most nem elsősorban a nyomorból jött pakisztáni és tamil kiskorú öngyilkos robbantó, illetve a hasonló korosztályú középosztálybeli palesztin merénylő közötti társadalmi különbségre szeretnénk ráirányítani a figyelmet, hanem arra a közös tulajdonságra, amely mindhárójuk esetén tapasztalható. (Katona – Répási 2009, 50)

Egy pakisztáni és egy tamil gyerek vagy az éhség és a szegénység miatt, vagy pedig elrablásukból és az agymosásból kifolyólag kerülnek be a

terrorista szervezetbe, míg a palesztin kiskorú elsősorban a „mártírkultusz” miatt lesz öngyilkos merénylő. Mindhármójuk életében a kiszolgáltatottság fontos szerepet játszik, amit az előbbieknél a rossz életkörülmények, vagy a fizikai kényszer, a palesztin gyerek esetén pedig a terroristák teremtette „mártírpéldakép” testesít meg, így eltérő okokból ugyan, de mindegyikük ki van szolgáltatva az őket körülvevő abnormális társadalmi viszonyoknak. Az első két típusban közös egyéni életük, illetve a palesztinok esetén társadalmuk kilátástalansága. (Katona – Répási 2009, 51)

A gyermekek esetén sem beszélhetünk a gyengék bosszújáról, hiszen a gyermekek egyértelműen passzív eszköznek és áldozatnak tekinthetők.

***

Az öngyilkos merénylők – különösen a nők és gyermekek – személyiségképéről általánosságban elmondhatjuk, hogy minden pszichés jellemzőn túlmenően mindenekelőtt társadalmuk tükörképei; e társadalmak „normál” működés és diszfunkciós zavarai, abnormitásuk és devianciáik termékeinek tekinthetők. Következésképpen az ellenük való fellépés a felderítésnél és elhárításnál jóval komplexebb feladat. A probléma orvoslása mindenekelőtt a társadalmi, politikai, szociális és gazdasági okok felszámolása révén lehetséges, külön figyelve a nemi diszkrimináció elleni küzdelem, valamint a gyermek- és ifjúságvédelem kérdéseire.

Jegyzetek

- 1 A nagy létszámú alavitáknak csak kis része kurd, zömük a mai azerbajdzsániakkal rokon karapapakh és tarakima vagy bajat. A törökországi kurdok közül csak a Zaza törzsbeliek között találunk alavitákat Dersim, a mai Tunceli térségében, amely vidék a PKK bázisborzási területe.
- 2 A pakisztáni pandzsábi szervezetek közül a Laskar-i Tajjiba (LT) és a Laskar-i Dzsangvi (LJ) alkalmazza elsősorban a síta Szepáh-i Mohamed hívei ellen, illetve az Al-Kaida Quettában az ottani hazara közösség megfélemlítésére.
- 3 A multietnikus Irak nemzetiségei közül csakis szunnita arabok követnek el öngyilkos merényleteket, kurdok vagy vallási kisebbségek egyáltalán nem. Ez alól csak az Al-Kaidához kötődő Anszar Ul-Iszlám szervezet tagjai, a „kurd tálibok” képeznek kivételt.
- 4 Nem tudta kiheverni testvére halálát.

Irodalomjegyzék

- Abi-Habib, Maria – Zahori, Habib 2010: Two U.S. Soldiers Killed in Afghan Suicide Bombing. *The Wall Street Journal*, 22. 06. 2010. <http://online.wsj.com/article/SB10001424052748704123604575322761540503380.html>
- Al-Badrani, Fadhel – Christie, Michael 2010: Suicide Bomber in Government HQ in West Iraq Kills Two. *Reuters*, 04. 07. 2010. <http://www.reuters.com/article/idUSLDE66301V>

- Barr, Cameron W. 2002: Why a Palestinian Girl Now Wants to Be a Suicide Bomber? *Christian Science Monitor*, 01. 04. 2002. <http://www.csmonitor.com/2002/0401/p07s01-wome.html>
- Beyler, Clara 2002: *Messengers of Death: Female Suicide Bombers*. Inbar Found. http://www.keren-inbar.org.il/INB/cache/pic_22500.pdf
- Beyler, Clara 2003: Chronology of Suicide Bombings Carried out by Women. *International Institute for Counter-Terrorism*, 12. 02. 2003. <http://www.ict.org.il/Articles/tabid/66/ArticlsId/645/Default.aspx>
- Béres János 2007: Nők és az öngyilkos-terrorizmus. *Felderítő Szemle*, 2007. szeptember, 15–26. <http://www.kfh.hu/publikaciok/2007-3.pdf>
- Browne, Anthony 2005: Western White Woman a Suicide Bomber. *Times Online*, 01. 12. 2005. <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/iraq/article598536.ece>
- Crosette, Barbara 2000: Tamil Rebels Said to Recruit Child Soldiers. *The New York Times*, 17. 07. 2000. <http://www.nytimes.com/2000/07/17/world/tamil-rebels-said-to-recruit-child-soldiers.html>
- Davis, Jessica 2006: Women Terrorism in Radical Islam: Planners, Perpetrators, Patrons? *First Annual Graduate Symposium*. Canada, Halifax, Dalhousie University. <http://centreforforeignpolicystudies.dal.ca/pdf/gradsymp06/Davis.pdf>
- Dugger, W. Celia 2000: Rebels Without a Childhood in Sri Lanka War. *The New York Times*, 11. 09. 2000. <http://www.nytimes.com/2000/09/11/world/rebels-without-a-childhood-in-sri-lanka-war.html>
- Eleftheriadou, Marina 2008: Women and Militant Islamism: The Misunderstanding Behind the »Woman and the Gun«. *Middle East Bulletin*, March 2008. 9–12. <http://www.idis.gr/GR/Ekdoseis/newsletters/MiddleEastBulletin10.pdf>
- El-Issawi, Fatima 2007: The Faces of Female Suicide Bombers. *Ash-Sharq Al-Awsat*, 10. 07. 2007. <http://www.aawsat.com/english/news.asp?section=3&id=9532>
- Female Suicide Bomber Strikes in Pakistan (2007). *Voice of America*, 04. 12. 2007. <http://www.voanews.com/english/news/a-13-2007-12-04-voa22.html>
- Gunawardena, Arjuna 2006: Female Black Tigers: A Different Breed of Cat? In: Yoram Schweitzer: *Female Suicide Bombers: Dying for Equality?* Tel Aviv, Jaffee Center for Strategic Studies, August 2006. 81–90. <http://www.gees.org/documentos/Documen-01398.pdf>
- Iraq's Female Bomber Recruiter (2009). *BBC News*, 04. 02. 2009. http://news.bbc.uk/2/hi/middle_east/7869570.stm
- Katona Magda – Répási Krisztián 2009: Az „élő bombák” – a 21. századi aszimmetrikus hadviselés fegyverei. *Felderítő Szemle*, 2009/4, 31–53.
- Katona Magda – Répási Krisztián 2010: Az öngyilkos merényletek politikai üzenete. *Hadtudomány*, 2010/3–4. http://mhht.eu/hadtudomany/2010_e_7.pdf
- Kecskés Tímea 2009: A nők mint öngyilkos merénylők. *Nemzet és biztonság*, 2009. április, 23–32.
- Kingsbury, Alex 2008: The Rising Number of Female Suicide Bombers in Iraq. *U.S. News*, 28. 07. 2008. <http://www.usnews.com/articles/news/iraq/2008/07/28/the-rising-number-of-female-suicide-bombers-in-iraq.html>
- Kis-Benedek József 2004: Az öngyilkos terrorizmus, mint stratégiai fegyver. *Felderítő Szemle*, 2004/2, 74–83.
- Knight, W. Andy – Narozhna, Tanya 2004: Black Widow Terrorists Are a Puzzling Breed. *Express News*, 10. 09. 2004. University of Alberta. <http://www.expressnews.ualberta.ca/article.cfm?id=6053>

- Kurz, W. Robert – Bartles, K. Charles 2007: Chechen Suicide Bombers. *Journal of Slavic Military Studies*, 2007, 529–547. <http://fmso.leavenworth.army.mil/documents/Chechen-Suicide-Bombers.pdf>
- Mohammed, Ali 2010: Drugged and dressed to kill. *Asia Times Online*, 10. 08. 2010. http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/LH10Ak02.html
- Roggio, Bill 2008: Taliban Rebuild Children's Suicide Camp in South Waziristan. *The Long War Journal*, 06. 10. 2008. http://www.longwarjournal.org/archives/2008/10/taliban_rebuild_chil.php
- Roggio, Bill 2010: Al Qaeda, Taliban create female suicide cells in Pakistan and Afghanistan. *The Long War Journal*, 31. 12. 2010. http://www.longwarjournal.org/archives/2010/12/al_qaeda_taliban_create_female_suicides_cell_in_pakistan_and_afghanistan.php
- Sarwar, Nadeem 2009: „Suicide Nurseries” of Pakistan Turn Children into Bombers. *The Indian News*, 26. 04. 2009. http://www.thaindian.com/newsportal/world-news/suicide-nurseries-of-pakistan-turn-children-into-bombers_100184785.html
- Speckhardt, Anne 2005: Understanding Suicide Terrorism: Countering Human Bombs and Their Senders. In: Jason S. Purcell – Joshua D. Weintraub: *Topics in Terrorism: Toward a Transatlantic Consensus on the Nature of the Threat*. Vol. I. Washington D.C., Atlantic Council Publication. http://www.uwmc.edu/alumni/news_items/speckhard/understanding%20suicide.pdf
- Speckhardt, Anne – Akhmedova, Khapta 2006: Black Widows: The Chechen Female Suicide Terrorists. In: Yoram Schweitzer: *Female Suicide Bombers: Dying for Equality?* Tel Aviv, Jaffee Center for Strategic Studies, August 2006. 63–80. <http://www.gees.org/documentos/Documen-01398.pdf>
- Sri Lankan Rebels Recruiting Child Soldiers (2005). *Iran Daily*, 26. 01. 2005. <http://www.iran-daily.com/1383/2201/pdf9-politic.pdf>
- Suicide and Other Bombing Attacks in Israel Since the Declaration of Principles (1993). *Israeli Ministry of Foreign Affairs*, September 1993. <http://www.mfa.gov.il/mfa/terrorism-%20obstacle%20to%20peace/palestinian%20terror%20since%202000/Suicide%20and%20Other%20Bombing%20Attacks%20in%20Israel%20Since>
- Suicide Car Bomb Strikes Mosque, Blasts Police Station in Peshawar, Pakistan; 11 Dead (2009). *New York Daily News*, 16. 10. 2009. http://www.nydailynews.com/news/world/2009/10/16/2009-10-16_deadly_car_bomb_goes_off_at_police_station_in_peshawar_pakistan.html
- Szjij Dóra 2010: Az „új” háborúk hozadéka: a gyerekkatonaság modernkori formái. *Nemzet és biztonság*, 2010. május, 27–38.
- Tzoreff, Mira 2006: The Palestinian Shahida: National Patriotism, Islamic Feminism, or Social Crisis. In: Yoram Schweitzer: *Female Suicide Bombers: Dying for Equality?* Tel Aviv, Jaffee Center for Strategic Studies, August 2006. 13–24. <http://www.gees.org/documentos/Documen-01398.pdf>
- Volkan, D. Vamık é. n.: Suicide Bombers. *Official Website of the University of Virginia School of Medicine*. <http://www.healthsystem.virginia.edu/internet/csmhi/suicide-bomber-psychology.pdf>
- Zedalis, D. Debra 2004: Female Suicide Bombers. *Carlisle Papers in Security Strategy*, June 2004. <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/PUB408.pdf>
- 42 killed, 72 injured in suicide blast in Pakistan (2010). *Xinhua News*, 25. 12. 2010. http://news.xinhuanet.com/english2010/world/2010-12/25/c_13664272.htm